

LLINATGE DELS PINÓS: EL PRIMER GALCERAN DE PINÓS

Enric Bartrina

El llinatge dels Pinós, que establí a Bagà la capital de la seva baronia, és un dels més preclars de la Catalunya medieval. Una nebulosa plana sobre els seus orígens. Un historiador de Bagà, Pere Tomic, i altres cronistes catalans troben com a fundador d'aquesta casa senyorial un cavaller, un dels nous barons de la Fama, que surt al toc del corn d'Otger Cathaló per lluitar contra els sarraïns. Tot això no deixa de ser una llegenda digna de la grandesa que després tindran els Pinós.

Mn. Serra Vilaró, tot i les seves grans investigacions sobre aquesta noble família, confessa: «*Amb força interès he buscat si trobava el perquè els senyors de la vall del Bastareny es diuen barons de Pinós i no m'ha estat pas possible reeixir en els meus desitjos*», i continua dient: «*...no obstant això, trobo que eren descendents dels comtes de Cerdanya*» (1). La majoria de la primitiva noblesa catalana tenia sang comtal o vescomtal a les venes i eren descendents, sovint per part de les dones, dels llinatges dominants del país (2).

El comtat de Cerdanya, a través del «pagus» de Berga, estenia els seus dominis fins a la Segarra, passant per Castelledral, Valmanya, Pinós i Castellfollit de Riubregós. Era una franja de terreny conservada per tal de poder tenir marca, frontera i accés a la reconquesta. Per això el comte de Cerdanya també es titulava marquès, «*comes et marchio*».

El castell de Pinós, situat en aquesta franja, ja el trobem documentat l'any 995 (2), en uns canvis de terres que es fan amb el monestir de Serrateix, on signa com a comte l'abat Oliba, abans que es fes monjo de Ripoll. Algú ha volgut identificar aquest castell amb la torre de Ginebret, situada a la parròquia de St. Pau de Pinós, entre les riberes de Merlès i Lluçanès (3), però creiem que quan es parla del castell de Pinós s'ha de situar en aquesta franja berguedana, que arribava fins a la Segarra.

Diferents historiadors han aportat les seves serioses investigacions sobre l'origen de la família Pinós. Miret i Sans hi dedica el tercer capítol del seu treball *Los vescomtes de Cerdanya, Conflent i Bergadà* (4). Armand de Fluvià publicà la genealogia dels Pinós a la *Gran Enciclopèdia Catalana* (5). Pere Català Roca també tracta aquest tema a *Castells Catalans* (6). Xavier Pedrals presenta un detallat estudi a *Diccionari d'Història de Catalunya* (7). El mateix Serra Vilaró no

Miró Ricolf signa en un document de La Nou, en el que el comte de Cerdanya canvia dos masos per una espasa d'or del senyor de La Portella.

ARXIU

vol entrar en aquesta qüestió, perquè «*l'arxiu de Bagà comença a mitjans de la tretzena centúria i, per tant, és difícil trobar l'origen i primers troncs d'aquesta noble família*» (8), però en un altre lloc presenta un document, pel qual el 22 de març de 1068 els comtes de Cerdanya, Ramon i Adela, donen al monestir de St. Llorenç prop Bagà un alou, «*que està en feu de Miró Ricolf, en el qual podem veure un dels predecessors dels barons de Pinós*» (9).

Els primers personatges identificats

Miró Ricolf

Tots els estudiosos citats presenten els germans Bernat i Miró Ricolf com a iniciadors de la dinastia Pinós, quan, entre els anys 1063 i 1068 prometen fidelitat al comte de Cerdanya, Ramon,

«*per ipsum castrum de Pinos et per ipsas omnes fortitudines qui ibi sunt aut in antea erunt*» (10). Que les possessions que ells tenien pel comte de Cerdanya eren al Berguedà ho concreten els termes del jurament de fidelitat, ja que, en cas de morir el comte citat, els dos germans quedaven obligats a posar-se sota la potestat del fill del comte Ramon que resultés instituït com a nou comte del Berguedà (11).

Miró Ricolf era un personatge important, a la Cerdanya i al Berguedà. Així, el trobem com a testimoni en el conveni entre el comte d'Urgell, Ermengol IV, i el comte Ramon de Cerdanya, conveni que fou fet a Ix, poblet tocant a Puigcerdà, on residien temporalment els comtes cerdans (12). També el trobem en el judici celebrat el 1047 a Cornellà de Conflent, on figuren Miró Ricolf i el seu germà Bernat entre els jutges que formaven el tribunal del comte de Cerdanya (13). A més, és present a la Nou quan el senyor de la Portella canvia la seva espasa d'or per dos masos que li ofereix el comte Ramon (4).

El juliol de 1063 juren fidelitat als comtes de Barcelona Ramon Berenguer I i la seva dona Almondís, els quals encomanen a Bernat i Miró Ricolf els castells de Balsareny i de Gaia. Els dos germans diuen tenir tot això pel comte de Barcelona, menys l'honor que deuen al comte Ramon de Cerdanya, senyor seu. També diuen que són fills «*de Adelaidis femine*» (15). Miquel Rusinyol, en un llibre publicat a Bagà el 1988, escriu que Ricolf estava casat amb Adelaida, filla del comte Oliva Cabreta (16). Creiem que és una afirmació errònia i feta a la lleugera, ja que l'Adelaida filla del Cabreta estava casada amb Joan Oriol d'Ogassa i no amb Ricolf (17).

Més tard, el 1069, encarreguen a Miró Ricolf el castell de Tàrraga i encara, el 1082, li cedeixen un alou del castell de «*Monte Albo, in apendicio castri qui vocan Tarrega*» (18).

Galceran Miró

Segons la informació del *Liber Feudorum Maior*, un Galceran Miró, «*filius qui fuit Sicardis femine*», jurà fidelitat als comtes de Cerdanya, Guillem i Bernat, entre els anys 1093 i 1117. El document diu: «*iuro ego Gausserandus Mironis quia fidelis ero ad te Bernardum comitem meum seniore filius Sancier... de ipsis castellis quous teneo de te et per te, scilicet Pinos et Espada et Gosal et Salices et Cherforadat et Valle magna...*» (19).

Seguint la línia explicativa de Miret i Sans, llegim: «*Al veure a Galceran ab lo nom patronímic de Miró y possehir lo mateix castro de Pinós que tenia Miró Ricolf un any abans, nos induí a pensar que eren pare y fill*» (20). Veiem, a més, que aquest ja comença a portar el nom de Galceran, que sempre més usará la família Pinós i, al mateix temps, poseeix uns castells que formaran part d'aquesta família senyorial. Amb totes aquestes dades s'ha pogut fer la genealogia dels primers membres de la nissaga Pinós: Ricolf i Adelaida, pares de Bernat i Miró Ricolf, el fill d'aquest és Galceran I de Pinós (Galceran Miró).

Galceran i Berenguer Ricard, en uns pergamins de Solsona

Entre els pergamins repassats a l'Arxiu Diocesà de Solsona, em van cridar l'atenció uns que parlaven dels germans «*Galcerandus et Berengarius Ricardi*» i

que, estudiats més detingudament, vaig arribar a la conclusió que era el primer lloc on un Galceran es titulava Pinós. Dient això no pretenc pas esmenar els molts estudis sobre els orígens de la família Pinós fets per historiadors tan il·lustres, sinó aportar noves dades a la investigació.

La col·legiata de Solsona era considerada «*com la segona seu després de la d'Urgell*» (21). En l'acta de la seva consagració, del 1070, consta com a «*temple famosissim per tot el món*». La seva anomenada es feia sentir molt lluny, i els seus dominis arribaven a la Segarra, a l'Urgell i al Penedès. Fou el mausoleu dels comtes d'Urgell, com Poblet va ser-ho dels comtes de Barcelona. La imatge de Sta. Maria de Solsona va presidir les gestes de la reconquesta, de tal manera que comtes, bisbes, senyors feudals, guerrers i pobladors li feien donació de les terres que conquerien (22). Dins aquest context cal situar la documentació que presentem.

En el cartolari de Solsona (23) apareix un solemne document de 29 d'octubre de 1091, en el qual el comte d'Urgell, Ermengol IV, fa donació a Sta. Maria de Solsona de l'església de St. Salvador del castell de Gerb. Els dos germans Galceran, Ricard i Berenguer Ricard, signen aquesta escriptura, junt amb trenta-vuit cavallers més que integraven la host del comte d'Urgell. Tots fan donació a Sta.

Maria de Solsona de la meitat del delme que han rebut del comte al terme de Gerb, afegint-hi que Berenguer Ricart ho fa amb els seus homes i Galceran amb els seus soldats.

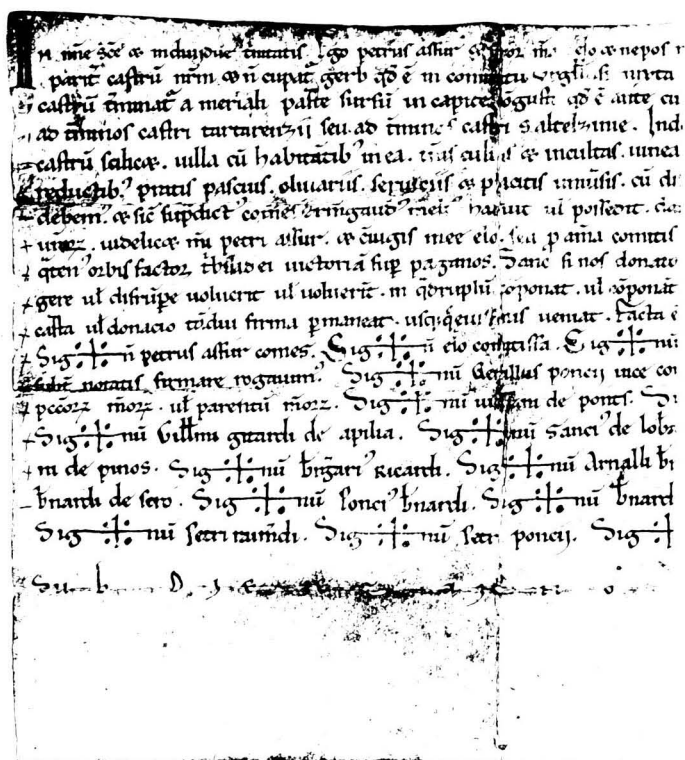
Un any abans, els dos germans havien signat junts un pergami (24) pel qual els comtes Ermengol IV i la seva esposa, Adelaida de Provença, donen a Solsona l'església del castell de Calasanc, i encara una altra escriptura en la qual li donen la «*sacrilega mesquita*» del mateix lloc (25).

Els castells de Gerb i de Calasanc servien de base per al setge i la rendició de la ciutat fortificada de Balaguer, que, juntament amb la de Lleida, eren les dues places fortes que sostenien el domini sarraí de la comarca.

Balaguer no va passar a mans cristianes fins l'any 1105 (26). El 23 de novembre de 1106, Pere Ansúrez i la seva muller Elo, comtes de Valladolid, avis materns i tutors del petit Ermengol VI, fan donació a Sta. Maria de Solsona del castell de Gerb, amb tot el seu termenat. Aquesta donació és signada pels dos germans, però mentre l'un continua signant com a Berenguer Ricard, l'altre apareix signant per primera vegada amb l'apel·latiu de Galceran de Pinós (27).

Els germans Galceran i Berenguer eren senyors de Lavança, Gósol, Gavarrós, del castell de Cambrils i altres llocs, com consta en el testament de Guillem Gauspert de la Llena, en el qual deixa al seu fill Ermengol Gauspert l'honor de Lavança, tal com ell ho té per Galceran, senyor seu, juntament amb Gósol i Gavarrós; així mateix «*deixo el castell de Cambrils, tal com ho tenim i posseim per Berenguer Ricard*» (28). Tots els autors reconeixen que els primitius dominis dels Pinós eren a l'Alt Urgell i a la Cerdanya.

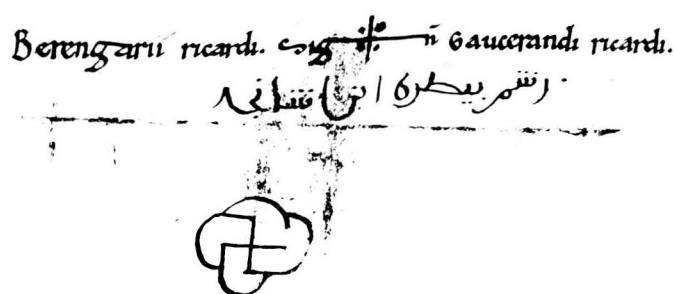
En un moment (1048-1106) en què els comtes catalans imposen la seva llei als veïns musulmans i en què la societat catalana mostra prou força per considerar-se major d'edat, els senyors feudals, en comptes de posar-se el nom del seu pare en genitiu, que volia dir «fill de», com encara avui fan els àrabs, comencen a agafar com a cognom el topònim d'un castell que havien conquerit o de la casa o vall on vivien. Així, veiem que els senyors de Solsona es comencen a dir Torroja; els de Riner, Cervera; els de la Llena, Santa Fe; els de Timoneda, Altarriba; els de la vall de Lord, Calders; i així molts altres.

Pergami de 1106, en el que Galceran Ricard signa per primera vegada Galceran de Pinós.

ARXIU

Els fills del comte Borrell, Ramon de Barcelona i Ermengol d'Urgell, en morir el seu pare, el 992, van designar la serra de Pinós com a límit geogràfic de les operacions de reconquesta entre l'un i altre. Mentre el de Barcelona ocupava el sud fins a Calaf, l'altre arribava fins a Castellfollit. Vés a saber si fou això el que féu decidir a Galceran Ricard, fill del noble guerrer Ricard Altemir, seguint un costum de l'època, a agafar com a cognom de la seva família el topònim d'un seu castell, el Pinós, situat en aquesta línia de frontera.

En un pergamí de 1090
signen els dos germans
Berenguer Ricard i
Galceran Ricard. ARXIU

Ricard Altemir

Era un personatge destacat i actiu de la reconquesta i estava en la primitiva línia dels Pinós. En el *Liber Feudorum Maior* hi trobem aquesta afirmació: «...el primer grupo de documentos afecta a la casa de Pinós, procedente de Cerdanya, a cuyo descendiente, Ricardo Altemir, el conde Ramon Berenguer I infeuda Tàrraga» (30).

En el conveni fet entre els germans, comtes de Barcelona i Urgell, contra el belicós comte Ramon de Cerdanya, hi és present Ricard Altemir, en una data pels voltants de 1050 (31). La seva procedència de Cerdanya s'evidencia quan és mencionat pel comte Ermengol entre els homes de Cerdanya, que, si convé, lluitaran contra el seu senyor, «quod ipsi faciant guerram at supradictum Raimundum, comitem Cerdanie» (32). Encara més, el comte d'Urgell fa un jurament de respectar els dominis de Cerdanya a l'església de St. Martí d'Ix, vora Puigcerdà, en presència de Bernat Seniofred, Miró Ricolf i Ricard Altemir (33). Uns anys abans, veiem que participa en la conquesta dels castells d'Ager i de Sta. Linya (34).

El nucli primitiu de Tàrraga era una avançada militar del comtat de Barcelona contra els moros de Balaguer i Lleida. El 5 de febrer de 1058, els comtes de Barcelona li concediren la castlania del castell de Tàrraga, «Ricardus Altimiri,

filius qui fuit Ermendardis femine». Entre les condicions del conveni s'estableix que cal construir dues torres de 100 pams i dues altres de 50 en el termini de dos anys, i que quan els comtes li demanin, ell o els seus fills (Galceran i Berenguer) han d'acudir-hi amb deu cavallers (35). El 1061, encara li fan una pròrroga per dur a terme les obres de fortificació, sortint de fiador Miró Ricolf amb mil sous. Finalment, el 20 de juliol de 1068, els comtes de Barcelona confien el castell de Tàrraga per quart any a Miró Ricolf (36).

Ricard Altemir i Miró Ricolf

En veure els dos personatges en missions importants en la reconquesta; en trobar-los junts tantes vegades: firmant plegats en el jurament d'Ix (1050); sortint com a fiadors l'un de l'altre a Tàrraga (1061); jurant fidelitat, primer al comte de Cerdanya i després al de Barcelona; un hom no pot evitar de preguntar-se: per què tantes coincidències?, quina relació tenien? quin parentiu hi havia entre ells? La resposta, encara, no l'ha donada ningú, ni l'hem trobada enlloc.

Sense cap dubte, cal situar Ricard Altemir i Miró Ricolf en els inicis de la casa de Pinós, procedents de la Cerdanya, concretament de Lança, Josa, Gósol, Valmanya i Pinós, que després van arribar a ser una de les famílies més importants de Catalunya.

De totes maneres, sense voler esmenar cap pàgina, ni contradir cap investigació, amb els documents trobats a Solsona podem presentar que els fills dels dos personatges es diuen Galceran, topònim que aquest noble llinatge ja no deixarà mai més. Amb la diferència que, mentre el fill de Miró Ricolf s'anomena Galceran Miró, el fill de Ricard Altemir, el 1106, s'anomena Galceran de Pinós.

La genealogia no es fonamenta en llegendes, fàbules o historietes, sinó que, com a autèntica ciència, es basa en una

recerca científica, metodològica i històrica. En presentar aquests pergamins originals de l'Arxiu Diocesà de Solsona i deixar-los oberts a una exigent investigació, no sols es fa una contribució als orígens de la famosa casa de Pinós, que tanta glòria va donar a la història de Catalunya; sinó que també es vol fer una aportació a l'heràldica i a la genealogia, ciències moltes vegades deformades i comercialitzades.

NOTES

1. SERRA VILARÓ. *Baronies de Pinós i Mataplana*, Barcelona, 1950, tom I, p. 91.
2. PIERRE BONASSIE. *Catalunya. Mil Anys Enrrera*, Barcelona, 1979, p. 251.
3. Arxiu Diocesà de Solsona, secció pergamins, any 995. Aquest pergamí, per la seva importància, està exposat al Museu.
4. CATALÀ ROCA, Pere. *Castells Catalans*, Barcelona, 1974, volum V, p. 944.
5. MIRET I SANS. *Los Vescomtes de Cerdanya, Conflent i Bergadà*, Barcelona, 1901.
6. FLUVIÀ, Armand de. *Gran Enciclopèdia de Catalunya*, Barcelona, 1978, vol. 11, p. 601.
7. CATALÀ ROCA, Pere. Obra cit., p. 944.
8. PEDRALS, Xavier. *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, 1992.
9. SERRA VILARÓ. Obra cit., vol. I, p. 92.
10. Id., obra cit., vol. III, p. 105.
11. *Liber Feudorum Maior*, Barcelona, 1945, vol. II, p. 31-32, edició de Francesc Miquel i Rosell.
12. MIRET I SANS. Obra cit., p. 60.
13. Id., obra cit., nota núm. 1 de la p. 60.
14. Arxiu Diocesà de Solsona, pergamins Portella, referència: la Nou.
15. *Liber feudorum Maior*, vol. I, obra cit., p. 185-189.
16. Diversos autors. *Bagà, capital històrica de l'Alt Berguedà*, Bagà, 1988, p. 68.
17. D'ABADAL I VINYALS, Ramon. *Abat Oliva, bisbe de Vic i la seva època*, Barcelona, 1948, p. 22-24.
18. SARRET I PONS, Lluís. *Privilegis de Tàrraga*, Tàrraga, 1930, p. 6.
19. *Liber Feudorum Maior*, vol. II, p. 52 i ss.
20. MIRET I SANS. Obra cit., p. 60.
21. COSTA I BAFARULL. *Memorias de la ciudad de Solsona y su Iglesia*, Barcelona, 1959, p. 634.
22. LLORENS I SOLÉ, Antoni. *Solsona i el Solsonès en la Història de Catalunya*, Lleida, 1987, vol. I, p. 313.
23. Arxiu Diocesà de Solsona, *Cartolari II*, p. 24, document núm. 12.
24. Id., secció pergamins de 1090, núm. 263.

25. Id., secció pergamins de 1090, núm. 263-b.
26. Hi havia hagut dues temptatives frustrades, els anys 1097 i 1101, per conquerir Balaguer. El fill d'Ermengol IV va morir a Mollerussa el 1102, en una acció de guerra. Tenia 25 anys. Com el seu pare, també volgué ser enterrat a Solsona. La majoria de comtes d'Urgell moriren joves, amb les armes a les mans.
27. Arxiu Diocesà de Solsona, secció perg. any 1106, núm. 401.
28. Id., secció perg., any 1106, núm. 398.
29. LLORENS I SOLÉ, Antoni. Obra cit., p. 239.
30. *Liber Feudorum Maior*, I, p. XXI-XXII.
31. Id., p. 142.
32. Id., p. 143.
33. Id., p. 88.
34. LLADONOSA, Josep. *Arnau Mir de Tost*, Barcelona, 1974, p. 14. També a Pere Sanahuja, *Història de la ciutat de Balaguer*, Barcelona, 1965, p. 78.
35. SARRET I PONS, Lluís. Obra cit., p. 2, document II.
36. Id., obra cit., p. 4, document VI.

Enric Bartrina

arxiver del Bisbat de Solsona

GERMANS BOIX

PINTORS - DECORADORS

VERDAGUER, 29, 1.ER, 2.A
C/. LA SALLE, 3
TELS. 825 01 38 - 825 03 62

08680 GIRONELLA

AUTO ESCOLA

GADÍ

Avgda. Salarich, 8 - Telèfon 824 40 88

BAGÀ

Plaça de la Creu, 1 - Tel. 821 03 87

Pere II, 25
Tel. 821 31 50 - BERGA

form de

**PASTISSERIA
FLECA
RECORDS**

Queralt